

CUMHURİYET'İN ONUNCU YIL KUTLAMALARI

Yasemin DOĞANER*

Giriş

Bir toplumun tarihî seyri içinde önem affettiği günleri kutlamak için tespit ettiği ve toplumun fertleri tarafından benimsenen özel günler bulunmaktadır. Tören veya bayram şeklinde anılan kutlamalar o toplumun ortak hatıralarından, geleneklerinden ve tabiatından doğmaktadır. Tören veya kutlamalara özellikle siyasal iktidarların kendi meşruiyetlerini teyit etmek için önem verdiği bilinmektedir. Bayram veya kutlamalar yapıldığı ülkenin yönetim biçiminin demokratik, otoriter veya totaliter oluşuna göre şekillenmekte, törene verilen önem rejimle halkın kaynaşmasını sağlamada bir araç olarak kullanılmaktadır. Bundan başka toplumsal dayanışma ve düzeni sağlamada ve sürdürmede, millî karakteri güçlendirmede ve halkın eğitilmesinde de törenlerin önemli bir yeri vardır.¹ Türklerde bayram olgusu İslamiyet öncesi dönemde başlamış, Fransız ihtilali sonrası yayılan milliyetçilik fikri etrafında yeniden şekillenmiştir. Bütün toplumlarda olduğu gibi kutlanan bayramlar, Türklerin kültürel özellikleri, idari yapıları ve İslam kültürü etrafında biçimlenmiştir.

Osmanlı Devleti'nin yenileşme çabaları doğrultusunda sadece devlet düzeni ile sınırlı kalmayan değişim isteği, toplumsal alanda da yeni bir değerler sisteminin oluşmasına yol açmış ve dini bayramlara ek olarak millî bayramlar, millî marşlar ve millî günler düzenlenmiştir.² Bu çabalar çoğunlukla Osmanlı Devleti'nin çözülmeye başladığı dönemde toplumu bir arada tutabilecek bir harç oluşturma gayreti olarak görülmektedir. Ancak bilindiği gibi bu konuda pek de başarı sağlanamayacaktır. İkinci Meşrutiyet döneminde Türkçülük fikri etrafında toplanan aydınlar ve İttihat ve Terakki yönetimi, milletin katılacağı ve heyecan duyacağı ve nesilden nesle aktarılabilir ve millî duyguları canlı tutabilecek millî bayramlar olgusunu gündeme getirmişlerdir. İlk olarak Osmanlı Devleti'nin kuruluş gününün kutlanması için bir öneri verilmiş ancak mecliste yapılan tartışmalar sonucunda Meşrutiyet'in ilan edildiği 10 Temmuz (23 Temmuz) gününün millî bayram olarak kutlanması kararlaştırılmıştır.³ Bu bağlamda İttihat ve Terakki döneminin diğer modernleşme çabalarında aynı vurguyu görmek mümkündür. Millî coğrafya, Millî Kütüphane, Millî Arşiv vb.⁴ Başlangıçta Hürriyet Bayramı olarak da anılan bu bayramlar geniş bir katılımı

* Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Öğretim Görevlisi

¹ İlhan Tekeli; "Bir Toplumsal Anlatım ve Katılım Biçimi Olarak Kutlama Şenlikleri", Bir Çağdaşlaşma Projesi Olarak Türkiye Cumhuriyeti'nin 75 Yılı, 1997, s. 1.

² II. Abdülhamid döneminde bu anlamda gerçekleştirilen uygulamalar hakkında geniş bilgi için bk. Selim Deringil; İktidarın Sembolleri ve İdeoloji, Çev: Gül Çağalı Güven, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2002.

³ Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi; c. 5, Devre:1, 5 Temmuz 1909 (23 Haziran 1325), s. 175; Düstur, 2. Tertib, c. 1, s. 351.

⁴ Bu konuda bk. Sina Akşin; Jön Türkler ve İttihat ve Terakki, Ankara, İmge Yay., 2006.

kutlanırken, Birinci Dünya Savaşı'nın olumsuz koşullarıyla gölgelenmiş, Millî Mücadele döneminde ülkenin işgal altında olması nedeniyle 1919-1920 yıllarında kutlanması hükümetçe yasaklanmış, 1921-1922 yıllarında ise yine işgal nedeniyle kutlanamamıştır. Millî Mücadele yıllarında hürriyet ve meşrutiyet fikirlerinin önemine atfen Erzurum Kongresi'nin yapılması İkinci Meşrutiyet'in ilanının yıldönümü olan 23 Temmuz gününe denk getirilmiştir. Kaldırıldığı 27 Mayıs 1935 tarihine kadar kutlanan 10 Temmuz Bayramı, millî egemenlik olgusunun ülkede yerleştirilmesinin öncelikli basamağı olarak değerlendirilmiştir.

Bundan başka Osmanlı Devleti'nin kuruluş günü olarak İstiklal-i Osmanî günü (resmi olarak kabul edilmemiş olmakla birlikte), Çocuklar Bayramı, İdman Bayramı gibi bayramlar da millî birlik ve beraberliği pekiştirme içgüdüsü ile kutlanmıştır. Cumhuriyet ilan edilmeden önce Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılışının birinci yıldönümünde 23 Nisanın millî (millî bayram) olarak kutlanması söz konusu olmuş, Saruhan Mebusu Refik Şevket Bey ve arkadaşları 23 Nisan 1921'de bu günün Millî Bayram olarak kutlanmasını meclise teklif etmişlerdir. Dinî gerekçeler, yurdun henüz işgal altında oluşu, bayram kararının milletin kendi isteği ile ortaya çıkması gerektiği gibi olumsuz görüşlere karşın, o ana kadar gösterilen başarının tasdik edilmesinin hem de bütün vekillerce kabul edilmesi gerektiği ve böylelikle kazanılacak zaferler için milletin cesaretlendirileceği fikri öne sürülmüş ve tartışmalar sonucunda 23 Nisan Millî Bayram olarak kabul edilmiştir.⁵ 1929 yılından itibaren 23 Nisan Hakimiyeti Milliye ve Çocuk Bayramı olarak kutlanmaya başlamıştır. Bunun dışında 1923 yılında 2 Kasım, saltanatın kaldırılışı nedeniyle Hakimiyet Bayramı olarak, 30 Ağustos, 1927 yılında Zafer Bayramı olarak kutlanmıştır. 19 Mayıs, 1935 yılından itibaren Gençlik ve Spor Bayramı olarak kutlanmış ve 1938 yılında millî bayram olarak kabul edilmiştir.

29 Ekim 1923'te Cumhuriyet'in ilan edilişi tüm yurttaki 101 pare top atışı yapılarak duyurulmuş, haber bazı istisnalar dışında büyük bir sevinçle karşılanmıştır. Resmî olarak bayram ilan edilmeden önce 1924 yılı 29 Ekiminde yapılacak merasim devlet tarafından organize edilmiş ve buna ilişkin bir de kararname yayımlanmıştır. Bu ilk tören büyük bir özenle yapılmış, resmî tatil olması nedeniyle geniş bir katılım gerçekleşmiş, Darülfünun öğrencileri de kendi hazırladıkları bir programla Cumhuriyet'i kutlamıştır.

Cumhuriyet Bayramı'nın kabulü ise meclisin 19 Nisan 1341 (1925) tarihli oturumunda gerçekleştirilmiştir. Başvekil Ali Fethi Bey tarafından verilen kanun layihasında "her milletin kendisi için millî bayram olarak tek bir gün kabul ettiği, o günün memleket içinde ve dışında yabancı elçiliklerde kutlandığı, bu günün Fransa'da 14 Temmuz, Amerika'da 24 Temmuz olduğu, Türkiye Cumhuriyeti için de bu günün Cumhuriyet'in ilan edildiği gün olan 29

⁵ TBMM Zabıt Ceridesi; 23 Nisan 1337 (1921), 24. İçtima, 1. Celse, c. 10, Ankara, TBMM Matb., 1958, s. 70-74.

Ekim olarak kabul edilmesi gerektiği, 23 Nisanın benzer bir gün olarak kabulü ifade edildiği takdirde o günün Türk inkılap tarihinde bir merhaleyi ifade ettiği ancak Cumhuriyet'in ilanının tamamlanmış bir süreci ortaya koyduğu için 29 Ekimin bayram olarak ilan edilmesi gerektiği" belirtilmiştir.⁶ Dört maddeden oluşan kanun teklifi ciddi bir itiraz olmaksızın kabul edilmiştir.⁷ Bundan sonra Cumhuriyet Bayramları yeni kurulan cumhuriyet rejiminin değerlerini ortaya koyma ve halka benimsetme yolunda önemli bir işlev görmüş ve her yıl şenliklerle kutlanmıştır. Ancak bunlar arasında onuncu yıl kutlamaları ayrı bir yer tutmaktadır. Yukarıda kısaca verdiğimiz bu gelişmeler sonrası esas konumuz olan Cumhuriyet'in onuncu yıl kutlamalarının yapılış şekli ve kamuoyuna yansımaları arşiv belgeleri ve basın taraması aracılığıyla ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Cumhuriyet'in Onuncu Yıl Kutlamaları

Cumhuriyet'in onuncu yılı kutlamalarına çok büyük bir özen gösterilmiş, önceki yıllara nazaran halkın katılımının daha yüksek olacağı bir kutlama programı hazırlanmıştır. 1933 yılı başlarında onuncu yıl programını hazırlamak üzere Cumhuriyet Halk Fırkası idaresi çalışmalarına başlamıştır. CHF Katibi Umumlüğince hazırlanan 24 Nisan 1933 tarihli bir genelgede Parti Umumi İdare Heyetinin kutlama programı ve bu konuda çıkarılacak kanun layihasının hazırlanarak önce vekillere verilmesi, ardından da konunun Vekiller Heyetinde görüşülmesinin kararlaştırıldığı, vakit azlığından dolayı bir an önce incelenmesi gerektiği belirtilmiştir. Kanun layihası için hazırlanan notta çıkarılacak olan kanunun ana hatlarına yer verilmiştir. Buna göre "Bayramın üç gün olacağı, hafta tatili kanununun uygulanacağı, tarifeler, resmî ve özel kurumların dışları ve toplanılacak salonlarda yer alacak bayrakların miktarı, nakil araçları afişleri, binaların dışına levha ve afişler asılması, sinema ve tiyatro salonlarının o gün ücretsiz olarak nutuk, temsil ve konferanslara açık olması, bayram işlerinin merkezde yüksek komisyon, şehir ve kasabalarda komiteler, köylerde ise heyetlerce düzenlenmesi, bu işlere tahsis edilen paraların komiteler emrine verileceği ve kendilerinin sorumlu olduğu, komisyonun Başvekâlete bağlı olacağı, törene katılan asker, polis, jandarma, öğrenci ve izcilerin kara ve denizde parasız seyahat edecekleri, komisyon üyelerinin vekâlet, fırka ve meclisten seçileceği" belirtilmiştir.⁸

⁶ TBMM Zabıt Ceridesi; 19 Nisan 1341 (1925), 106. İctima, 1. Celse, c. 18, Ankara, TBMM Matb., 1976, s. 164-167.

⁷ Millî Bayram Kanunu

Madde1: Türkiye dahil ve haricinde devlet namına yapılacak millî bayram merasimi Cumhuriyet'in ilan edildiği 29 Teşrinievvel günü icra edilir.

Madde 2: İşbu millî bayram merasiminin tarzı icrası ile sair bayramlarda icra olunacak merasimin tarzı İcra Vekilleri Heyetince tayin olunur.

Madde 3: Bu kanun neşri tarihinden muteberdir.

Madde 4: Bu kanunun icrasına İcra Vekilleri Heyeti memurdur. Bk. TBMM Zabıt Ceridesi, c. 18, s. 165-166.

⁸ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi CHP Fonu; 490. 01/1150. 36. 1.

CHF Kâtibi Umumiliğinin onuncu yıl kutlamaları için yapılacaklara ilişkin olarak 19 maddeden oluşan oldukça detaylı görüşlerinde ise törenin her türlü ayrıntısının planlandığı görülmektedir. “Onuncu yıl nedeniyle Türk’ün bu öz bayramının kutlulanması işinin makyasını genişletmeyi ve bu bayramın halktaki inan kuvvetini artıracak ve kendilerine gelecek itimat ile ileriye atılış değerini getirecek tezahürlere sahne verilmeyi pek muvafık görüyoruz.” denilerek kutlama programına ilişkin görüşler sıralanmaktadır.

Öncelikle kutlama işini düzenlemek üzere Ankara’da bir yüksek komisyon kurulacaktır. Belediyesi olan her yerde yüksek komisyon emrine birer komite verilecek, yerin büyüklüğüne göre komiteler, hükümetten, fırkadan ve belediyeden alınacak araçlarla teşkil edilecektir. Yüksek komite kutlama işinin detaylarını vaktinde hazırlayarak komitelere gönderecek, belediyesi olan yerlerdeki komiteler de köyleri bilgilendireceklerdir. Köylerdeki komiteler fırka, ocak reisi, muhtar ve ihtiyar heyetinden bir kişinin katılımıyla oluşturulacaktır. Belediyesi olan yerlerde ordu, jandarma, memurlar, öğrenciler ve halkın katıldığı geçit resmi yapılacak, kutlama İstiklal Marşı ile başlatılıp bitirilecek, merasimin yapıldığı şehir ve kasabaya bağlı nahiye ve köylerden gelen iyi giyinmiş millî kıyafetli atlı ve yaya halk merasime katılacaktır. Geçit töreninden sonra gündüz ve gece millî kıyafetli kişilerle halk kütleleri şehirlerin ana cadde ve sokaklarında alaylar ve fener alayları düzenleyeceklerdir. Her yerde belediye, özel idare ve okulların bando mızıkaları bu törenlere iştirak ettirilecektir. Her şehir ve kasabanın büyük cadde ve sokaklarına Cumhuriyet’in on yılında gerçekleştirilen işlerle inkılap eserlerini kolaylıkla gösterip anlatacak şekilde renkli grafikli levhalar ve resimler konulacak, inkılap fikirlerini ifade eden büyük yazılı (kırmızı üzerine beyaz) iri harflerle yazılmış levhalar asılacaktır. Bu levhalarda Halk Fırkası ve Halkevlerinin hizmet ve mevkileri anlatılacaktır. Elektrik olmayan yerlerde mevcut araçların en iyisi ile karada ve denizde gece mümkün olduğunca çok donanma (aydınlatma) yapılacaktır. Memleketin mümkün olan her yerinde cadde, sokak ve meydan radyoları faaliyete geçirilecek, Ankara ve İstanbul’da bulunan radyo merkezlerinde inkılap ve onun sonuçlarını anlatıp önemini gösteren radyo konferansları düzenlenecektir. Bütün fırka merkezleri ve halkevlerinde aynı tarz konferanslar verilecek, her şehirde açık ve kapalı yer konferansları yapılacaktır. Bütün nakil araçlarının iç ve dışlarına inkılap hakkında sevgi ve inan verecek levhalar yaptırılıp asılacaktır. Yine her şehrin büyük caddelerindeki büyük binalarının yüzleri inkılap sevgisi aşıl原因 levha ve afişlerle donatılacaktır. Bayramın başladığı andan sonuna kadar bu konu üzerinde bütün vatandaşlara gece gündüz söz söyleme imkânı vermek üzere şehrin en büyük meydanına bir kürsü konulacaktır. Burada söz söylemek isteyen vatandaşlar yalnız inkılabın lehine olmak ve yerindeki komitenin tanzim edeceği sıraya bağlı kalmak şartından başka bir kayda tabi olmaksızın konuşacaktır.

Bayram günlerinde parasız olarak bütün tiyatro, sinema ve konferans salonları fırka ve halkevleri girişimleriyle inkılabı faydalı filmler, temsiller ve konferanslar sunulmak üzere komitenin emrine verilecektir. Ecnebi

memleketlerde törenler geçen senelere nazaran çok daha kuvvetli ve canlı şekilde yapılacak, memleket dışındaki her yerde o yerin özelliklerine göre Türkiye'deki inkılap geçmiş yıllarla kıyaslanarak konferanslarda anlatılacaktır. Bayram günlerinde bütün resmî ve özel binalara ve ayrıca köylere yaptırılacak bayrak direklerine törenle bayrak çekilecektir. Bayram tatilinin hafta tatili çerçevesinde üç güne çıkarılması sağlanacak, devlet nakil araçlarına bayramdan on gün önce başlamak ve on gün sonraya kadar sürmek üzere en az %50 indirimli tarifeler uygulanacak, tiyatro, sinema, temsil, konferans ve bina cephelerine levha asılması gibi bayram donanmalarının komitelerce ücretsiz temin edilebilmesi için kanun çıkarılacaktır. Anılan düzenlemelerin tek parti iktidarına uygun bir düzenleme olduğu ve özellikle parti-devlet örtüşmesinin tören düzenlemelerine de yansıdığı görülmektedir. Şüphesiz bu ve benzeri uygulamalar iki savaş arası dünya ve onun değerleri ile de örtüşmektedir.

Cumhuriyet ilanınının 10. yıldönümü kutlama kanunu (2305 sayılı kanun) 11.6.1933 tarihinde kabul edilmiştir. Yukarıda anılan detayların tamamı 12 maddeden oluşan bu kanunda hüküm altına alınmıştır.⁹ Kanunun ikinci maddesine göre ve 6.7.1933 tarihli ve 14.668 sayılı kararnameye bağlı olarak "Başvekâlete bağlı olmak üzere Cumhuriyet Halk Fırkası Umumi Kâtibi Kütahya mebusu Recep Beyefendi'nin reisliği altında Erzurum mebusu Nafi Atuf Bey'le Millî Müdafaa, Dahiliye ve Maarif vekillikleri müsteşarlarından oluşan bir yüksek komisyon kurulmasına ve bu komisyonun daimi veya geçici anılan vekâletlerden memur almasına karar verilmiştir". Onuncu Cumhuriyet Bayramı Kutlulama Yüksek Komisyonu ilk toplantısında vilayetlerde oluşturulacak komiteler konusunda valilere yazı yazmış, bu konuda mümkün olduğunca süratli davranılması konusunda özen gösterilmesini istemiş ve gereken işbirliğinin temin edilmesi konusunda uyarıda bulunmuştur.

Komisyon Başkanı Recep Peker imzası ile valiliklere gönderilen yazıya göre vilayet, kaza, nahiye ve köylerde kurulacak komiteler valinin başkanlığı altında olacak, üyeler o yerin en büyük kumandanı veya onun tayin edeceği bir kişi ile, Maarif Müdürü, Cumhuriyet Halk Fırkası Reisi ve Belediye Reisinden oluşacaktır. Halkevleri bulunan yerlerde gençliği, bütün halk teşekküllerini, millî cemiyetleri ve kültürü temsil için halkevi idare heyetlerinin seçeceği bir kişi de üye olarak komiteye girecektir. Merkezde vekâletler birer kutlama heyeti kuracaklar ve merkezle taşra doğrudan yazışma yapacaklardır. Komisyon bu kutlulama işine çok önem vermektedir ve yapılacak tertibatın da ona göre yüksek olmasını istemektedir. "Yapılacak işler Türkiye'de on yıl önce doğan Cumhuriyet güneşinin sıcaklığı ile bütün memleketi ısıtacak ve on yıllık Cumhuriyet devrinin vatana getirdiğı ve getireceğı en yüksek saadetin heyecanını herkese duyuracak bir şekil ve kıymette olmalıdır. Bunun için yapılacak işler büyük hacimde sesli, hareketli, renkli, fikirli, manalı ve hesaplı olmak elzendir" denilmektedir.

⁹ Resmî Gazete; 11. 6. 1933.

Bundan sonra bütün komiteler hızla oluşturulmuş, kutlama tahsisatı olarak 166.000 TL ayrılmıştır. Bayrama özel posta pulu şekli, sigara paketlerine ve diğer inhisar maddelerine konulacak resim ve dövizler kararlaştırılmış, kullanılacak şenlik fişekleri temin edilmiş, Ankara'da daha fazla fişek atılması için hazırlıklar yapılmış, Ticaret ve Sanayi odalarından kendi faaliyet sahalarını gösteren bültenler çıkarmaları istenmiş, millî cemiyet ve bankalardan bayram hazırlıklarına yardım talep edilmiş, bankaların temin ettiği para ile köylere 22 bin büyük bayrak ve 1 milyon dekorasyon bayrağı ile 600 büyük fırka bayrağı temin edilmiştir. Nakil vasıtaları için indirim yapılması istenmiş ve kabul görmüş, Cumhuriyet'in ilanı saatinde her yerde tezahürat ve top atılması kararlaştırılmış, serbest halk kürsüleri kurulması için talimat hazırlanmış, törenlere ilişkin başlama esaslarının belli bir usulde yapılması istenmiş, onuncu Cumhuriyet Bayramı marşı yapılmış, on senelik iş rehberinin basımına başlanmış, bayram günlerinde tenvir ve tezyin yapılması vekâletlerden istenmiştir. Asker, jandarma, öğrenci ve memurlara verilen giysilerin ve yine vatandaşların çocuklarına alacakları giysilerin Cumhuriyet Bayramı'na denk getirilmesi ve bunun da yaygınlaştırılması fırka teşkilatına bildirilmiştir.¹⁰ Temsil edilecek piyeslerin hazırlıklarının sürdürüldüğü, bayram günleri için konferans, halk türküleri ve şiirler hazırlandığı, radyolarda verilecek konferanslar ve çalınacak plakların tespit edildiği, şenlik fişeklerinin %5 indirimli olarak satılacağı, köylü ve askere bayram hediyesi olarak dağıtılmak üzere 15 bin paket sigara sipariş edildiği, yine teşkilata gönderilmek üzere sigara yaptırıldığı, yurt dışında da kutlamaların etkin bir biçimde yapılması için elçiliklerden ricada bulunulduğu, parasız nakledilecek matbualar için Maarif Vekâletine başvurulacağı, 25 farklı türde 200 bin duvar afişinin basıldığı ve gönderilmeye başlandığı, cemiyetlerden kart yapmalarının istendiği, konservatuarda getirtilen mevcut halk türkülerinin incelendiği, Ankara elektrik şirketinin ücretsiz olarak fırka, hisar, abide ve kendi binası ile yeni şose heykeli önünde tezyinat yapacağı, döviz, donanma, temsil, duvar ve fırka bayrağı talimatlarının fırka teşkilatına ve komitelere gönderildiği belirtilmektedir.¹¹

Yüksek Komite 29.7.1933 tarihinde bütün komitelere gönderdiği 1 no'lu talimatta yukarıda anılan hazırlıkları alt başlıklar altında ve neredeyse en ince ayrıntısına kadar tespit etmiştir. Talimata göre bayram büyük hacimde yapılacak, kutlama sesli, hareketli, renkli, ziyalı ve manalı olacaktır. Bütün vatanda en az bir buçuk milyon vatandaşın sokaklarda ve meydanlarda bayrama iştirak etmeleri, radyoda ve diğer yerlerde en az bin konferans verilmesi ve beş yüz kadar temsil yapılması tespit edilmiştir. Buna göre:

¹⁰ CHF İdare Heyeti Reisliğine gönderilen yazıda çocukların sevinç gününün Cumhuriyet Bayramı'na denk getirilmesinde fayda görüldüğü, bütün fırkalı arkadaşların kendilerine ve çocuklarına alacakları yeni elbiseyi bu günde almalarının maksada hizmet edeceği, halkevlerinin bu konuda gereken teşviki yapmaları istenmektedir. BCA; 490. 01/1150. 36. 1.

¹¹ BCA; 490. 01/1150. 36. 1.

I. Tören: Her şehir, kasaba ve köyde bütün nüfusun en az onda birinin bayram yerinde bulunması için tertip ve teşvik yapılmalıdır. İnkılabın heyecanını tattırmak için şehir ve kasabalara yakın köylerden atlı ve yaya köylüler çağırılmalıdır. Ordu, mektepli ve sporcuların zaten törenlerde görevleri bulunmaktadır. Bu merasim için şehir ve köylerin en uygun yeri tespit edilip hazırlanmalıdır. Mümkün olduğunca en çok vatandaşı alabilecek yerin seçilmesi tavsiye edilir. Bundan sonra da buranın kutlama yeri olarak tercih edilmesi ve Cumhuriyet Meydanı olarak adının verilmesi düşünülmelidir. Kutlama günlerinde resmî ve gayiresmî bütün bandolardan, musiki takımlarından ve köyler için davul zurnadan istifade edilecektir.

II. Donanma ve Dekorasyon: Bütün resmî daireler, millî müesseseler, fırka, halkevleri, mektepler ve cemiyetlerin binaları geniş surette kara ve denizden üç bayram gününde gece ve gündüz donatılacaktır. Bayraklar ve lambalar, fenerler şimdiden hazırlanmalıdır. Bütün vatandaşlar evlerine hiç olmazsa birer bayrak ve fener asmaları için teşvik edilmelidir. Her şehir ve kasabada mühim cadde ve sokaklarda veya meydanlarda halkın uzaktan göreceği büyüklükte Cumhuriyet devrinin yapılmış ve yapılacak mühim işlerini mukayeseye yarayacak renkli grafikler ve mukayese resimleri yapılacaktır. Bunlar geceleri aydınlatılacaktır. Ayrıca her şehir ve kasabada en uygun salon içinde aynı grafik ve resimlerden birer sergi yapılacaktır. Her yerde bu maksat için en uygun olacak hükümet, fırka, halkevi, belediye, mektep, kulüp ve sahiplerinin onayı ile sinema vs. salonlardan en uygun olanı şimdiden tespit olunur. Resim ve grafiklere esas olacak malumat ve örnekler ayrıca gönderilecektir. Bütün mühim cadde, sokak ve meydanların geniş ve uzun kırmızı bez üstüne beyaz boya ile yazılmış Cumhuriyet ve inkılabın esasını gösterir kelime küçük cümlelerle levhalar halinde donatılması o gün istifade edilecek bütün salonların içlerinin de bayrak ve aynı levhalarla süslenmesi için şimdiden bez ve boya tedarik edilecektir. Yazılacak yazılar hakkında merkezden örnek ve malumat yollanacaktır. Tren, vapur, otobüs ve otomobillerin de iç ve bilhassa dışlarının aynı tarz bayrak ve levhalarla donanması için teşvik ve hazırlık yapılacaktır.

III. Radyo ve Gazeteler: İstanbul ve Ankara radyo merkezlerini, kuvvetlerini bir arada kullanmak için bayram günlerinde yalnız Ankara radyosunun çalışması düşünülmüştür. Alıcı radyosu bulunan fırka, halkevi, müessese ve mektepler ve millî cemiyetlerin ve elindeki hususi cihazı o günler için halkın istifadesine tahsis etmek isteyen vatandaşların bütün cihazlarından istifade olunacaktır. Halkın toplanabileceği umumi salonlara ve şehirlerin kalabalık cadde ve meydanlarına hoparlörler konulacaktır. Hangi radyoların nerelere konacağı şimdiden tetkik ve tespit olunacak , bayramdan evvel provaları yapılacak, eksikleri tamamlanacaktır. Her vilayetdeki gazete ve mecmualar bayramın birinci günü her zamanki hacminin en az dört beş misli büyük çıkacaktır. Vilayet komiteleri bu gazetelere şimdiden inkılabın ve istiklalın büyük kıymet ve mahiyetini anlatacak mevzular verecek ve kıymetli vatandaşlara daha şimdiden yazılar ve makaleler hazırlatacaktır. Gazetelerin mümkün olduğu kadar renkli ve resimli çıkarılması tercih olunur. Gazete

yazılarına mevzu olacak on Cumhuriyet yılının eserlerine dair merkezden de eserler gönderilecektir. Bundan başka her vilayet gazetesinin dördüncü maddesinde yazılan mahallin hususi idare ve belediyesinin Cumhuriyet devri eserlerine de sütunlarında yer ayırması gerekmektedir.

IV. Şiirler, konferanslar, halk destanları, temsiller, konserler, halk türküleri: Şehir ve kasabaların bütün salonlarından konferanslar, konserler, temsiller ve şiirler için istifade edilecektir. Aynı şeyler halk meydanlarında da ayrıca yapılabilecek, sahnesi olmayan salonların nasıl tamamlanacağı ve basit dekorları için tedbir alınacaktır. Büyük şehirlerin birkaç yerinde diğer şehir ve kasabaların tamamında temsil verileceği göz önünde tutulmalıdır. Provaların vaktinde başlayabilmesi için her yerde hemen temsil heyetleri tespit edilecektir. Fırka, halkevleri, muallimler, talebe ile memurlardan devlet müesseseleri ve hususi müessese ve cemiyetlerden, ordunun yardımından temsiller için istifade edilecektir. Konferanslar için ayrıca mevzular gönderilecektir ancak komitelerin de bu konuda çalışabileceği belirtilmektedir. Köyler için devletin büyük idealini halk dili ile anlatacak destan yazdırılıp yollanacaktır. Maksada uygun destanlar yazabilecek halk şairleri varsa bu kişilere bu eserler yazdırılarak komitelere iletilecektir.

Her vilayet komitesi hükümet ve belediye mensupları ile ilgili vatandaşlardan oluşan bir yardımcı komite kurarak on yıl içinde yapılmış mühim işlerin cetvellerini ve raporlarını hazırlatacaktır. Yol, köprü, mektep, spor, kütüphane, bataklik kurutma, sıhhat işleri ve su getirme gibi şeylerin Cumhuriyet feyizlerini ifade edecek mukayeseli şekillerini doğru olarak tespit etmek mühimdir. Belediyeler için de aynı şeyler hazırlanacaktır. Onuncu yıl törenlerini dünyaya duyurmak için dışarıdaki iletişim kanalları tespit edilmeye çalışılmaktadır. Kutlama işindeki bütün yazılar, sözler, temsiller, şiirler, nutuk ve konferansların Türk inkılap ve istiklalinin ana ruhunu anlatacak cumhuriyet, milliyet, halkçılık, inkılapçılık ve laiklik fikirlerini genişletecek, faydalarını anlatacak ve Cumhuriyet devrinin maddi feyizlerini iktisadi sistemlerimizin, himaye ve devletçiliğin üstünlüğünü anlatacak mahiyette olması esas şarttır. Bu talimat 1 numaralıdır ve diğerleri numara sırası ile yollanacaktır. Bu talimatlar tüm komitelerce takip edilecek ve hazırlıklar bütün halinde tamamlanacaktır.¹²

Bir başka hazırlık konusunu da bayram törenlerinde taşınacak dövizler oluşturmaktadır. İki numaralı talimat olarak yayımlanan belgede bayram süresince kullanılacak dövizlerin bütün özellikleri ayrıntılı bir biçimde anlatılmaktadır. Asılacak dövizler kırmızı zemin üzerine beyaz harflerle yazılacaktır. Harfler kullanılacağı yerin büyüklüğüne göre büyük ve küçük olmak üzere iki boyutta olacaktır. Harf örnekleri gönderilen talimata eklenerek her yerde aynı büyüklükte olması sağlanmıştır. Hazırlanacak olan dövizler hükümet, CHF, Halkevi, belediye, kışla, mektep, fabrika, şirketler ve cemiyetlere ve binalarda bulunan salonların içlerine bayraklarla birlikte

¹² BCA; 490. 01/1150. 36. 1.

asılacaktır. Bu işin hazırlığı oldukça külfetli olduğu için bir an önce dövizlerin hazırlanmasına başlanması gerektiği, bir yandan yazılırken, diğer yandan da nereye asılacağına tespit edilmesinin önemli olduğu, büyük dövizlerin yanı sıra inkılabın, istiklalın ve Cumhuriyet'in mefhum ve icra taraflarını gösteren resim ve haritalardan oluşan 25 büyük kâğıt levha hazırlandığı, yine bu levhaların da halkın kalabalık olarak bulunduğu yerlere asılacağı, döviz, levha ve bayrakların asılma zamanlarının da çok önemli olduğu, ne çok erken asılıp etkilerini kaybetme mahzurunun ne de gecikmesinin istendiği ve vilayetler için dört, kazalar için ikişer seri olmak üzere yazı örneklerinin gönderildiği ifade edilmektedir.¹³ Bu dövizlerde yer alan vecizelerde yeni rejimin olumlu yönleri ve daha ziyade halka yol gösteren mesajların yer aldığı görülmektedir. “Dünü unutma, bugünü iyi anlarsın, Milletini sev ve sevdin, Ne mutlu Türküm Diyene, Tembel adam iyi vatandaş değildir, Cumhuriyet, milletin devlet oluşudur, Halk içinde halkla beraber halk için, Altı ok andımızdır, Türk övün, çalış, güven” gibi vecizeler bunlara örnektir.¹⁴

Bundan sonra komitelere gönderilen 3 numaralı talimatta ise 60 dövizin basılarak hazırlandığı, Cumhuriyet devrinin eserlerini gösteren mukayeseli grafikler için büyük bir eser hazırlandığı, bu kitabın da ayrıca gönderileceği, yapılacak işlerin gelişigüzel değil önceden hazırlanan planlar ve krokiler aracılığıyla yapılacağı, Cumhuriyet Halk Fırkası'nın yeni bir bayrak kabul ettiği, bunun şekillerini çizilme ve yapılma, asılma usullerini örnekleriyle gösteren bir talimatın gönderileceği, gece süslemesi için özen gösterilmesi gerektiği, bütün memurların ve vatandaşların hiç olmazsa evlerini birkaç fenerle aydınlatıp, birer bayrakla süslemelerinin inkılap ve yeni devlet için büyük kuvvet yapacağı vurgulanmaktadır.¹⁵

Dönemin belgelerinden Cumhuriyet'in onuncu yılı kutlamalarının oldukça hummalı bir gayretle ve adeta hiçbir tesadüfe yer bırakmayacak şekilde sürdürüldüğü anlaşılmaktadır. Buna diğer bir örnek de temsiller hakkında yayımlanan 4 numaralı talimatnamedir. Bayramda temsil edilmek üzere sekiz adet oyun belirlenmiştir. Listede yazılı eserlerin büyüklüğüne göre sunulacağı yerler ve temsil şartları hakkında bilgi verilmiştir. Komitelerin mümkün olursa eserlerin tamamını, olmazsa birkaçını temsil ettirmek üzere hazırlıklara başlaması istenmektedir. Yollanan eserlerden “Kahraman, Yıldırım”, “Sönmeyen Ateş ve On Yılın Destanı” adlı oyunların nispeten varlıklı yerlerde temsil edilebileceği, ötekilerin her yerde temsil edilebileceği, “Yarım Osman” adlı piyesin ise özellikle az tahsilli halk, köylüler ve askerler için yazdırıldığı, bu nedenle daha çok sayıda gönderildiği, okuma yazması olan her vatandaşın bu eseri kolaylıkla sahneleyebileceği, ilgili bütün yerlerin bir an önce hazırlıklara başlaması gerektiği belirtilmektedir. Temsil edilmesi planlanan tiyatro oyunları şu şekildedir “Sönmeyen Ateş”, Nahit Sırrı Bey (3 perde), “İnkılap Çocukları”, Yaşar Nabi Bey (1 perde) “Kahraman”, Faruk

¹³ BCA; 490. 01/1150. 36. 1.

¹⁴ BCA; 490. 01/04.18. 17 Bk. Ek 1.

¹⁵ BCA; 490. 01/1150. 36.1.

Nafiz Bey (3 perde), “Mavi Yıldırı ”, Aka Gündüz (3 perde), “Şeriye Mahkemesinde”, İ.Refik-Ahmet Nuri Bey (1 perde), Yarım Osman, Aka Gündüz Bey (3 perde), “On Yılın Destanı”, Halit Fahri Bey (3 perde), “İstiklal” Reşat Nuri Bey (1 perde), “Uyanış” Kazım Nami Bey (3 perde).¹⁶

“Yarım Osman” adlı piyes kahramanlarını köylüden, sahnesini köyden seçmiştir. Olay Millî Mücadelenin başladığı günlerde başlar ve Cumhuriyet Bayramı’na kadar sürer. Piyenin kahramanı Yarım Osman savaşa gitmiş, yaralanıp köye dönmüştür. Halkın hakkını tanımakta, mahalle muhtarı ile birlikte aşar mültezimlerinin köylüyü kasıp kavurmalarından, tohumluk buğdayları bile zaptetmelerinden yüreği sızlamaktadır. Mültezimle kavga eder, satılmış padişahlara, dinini değiştirmiş halifelere, korkuluk vezirlere lanet okur. Aşarcı, jandarma çağırır; ama jandarma padişaktan değil milletten yanadır. Yarım Osman’ı yakalamaz. Bu arada sporcu kıyafetli, kalpaklı bir misafir gelmiştir. Bu Mustafa Kemal kuvvetlerine mensup bir zabittir. Bütün köylüye ve memurlara millî kuvvetlerin varacağı ülküyü, tutacağı yolu, yıkacağı engelleri anlatır. Artık herkes onun yolunda Mustafa Kemal’in izindedir. Sonra millî savaşa giderler, muhtar şehit düşer, Yarım Osman bir daha yaralanır. Fakat millet kurtulduktan, yurt bütünlendikten sonra artık kendisine “Yarım” değil, “Bütün Osman” adını takmıştır. Cumhuriyet ilan olunur. Bütün köy şenlik içindedir. Yarım Osman gür sesi ile hemşehrilerine “Sabaha kadar eğlenelim, on yıl sonra yine burada toplanacağız.” der.¹⁷

“Mavi Yıldırım’da” Kuvayimillîye’ye katılan bir genç kızın öyküsü, “İstiklal”de düşman işgali altında bile asılmak üzere olan bir katilin kendi milletinden olan memurlarca asılmak istemesi ve istiklale verdiği önem, “İnkılap Çocukları” adlı oyunda Avrupa şehirlerinde yaşayan Türk çocuklarının tasviri, “On Yılın Destanı”nda yapacağı büyük besteyi yurdun her yanında arayan kahramanın bütün halk zümreleri ile konuştuktan sonra Cumhuriyet’in onuncu yılında bestesini bulduğu, “Uyanış”ta genç neslin Gazi yolunda nasıl uyandığı, “Şeriye Mahkemeleri”nde eski devirde güya adalet dağıtan mahkemelerin iç yüzü anlatılmaktadır. Temsillerde yapılan vurgu, Cumhuriyet öncesi dönemin olumsuzluklarına karşın yeni rejimle birlikte hayata geçirilmeye çalışılan değerlerin üstünlüğü ve bu değerlerin benimsenmesinin sağlanması gerektiğidir.

Dövizlerden sonra duvar levhaları için yeniden bir tamim hazırlanmış 17.9.1933 tarihinde 5 numaralı talimat olarak komitelere gönderilmiştir. Burada da özetle “Her biri 25 seriden oluşan sekizer bin adet toplam iki yüz bin levha hazırlandığı ve postalandığı, levhaların sadece belediye teşkilatı olan yerlere ait olduğu, köylere mahsus levhaların ayrıca hazırlanacağı, yollanan levhaların en büyüğünün 100x170 cm boyutunda olduğu, fakat küçüklerin de okunabilecek büyüklükte olduğu belirtilerek uzun uzun asılacak yerler hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca levhaların eşit bir şekilde

¹⁶ BCA; 490.01/1150.36.1.

¹⁷ BCA; 490.01/1150.37.1.

dağıtılmasının önemine değinilerek, levhaların şehrin nüfusuna göre gönderildiği, levhaları asma planının önceden hazırlanması gerektiği ve bu konuda görev alacakların hazır bulunması gerektiği, en erken bayramdan iki-üç gün önce asılması ve bayramdan sonra mümkün olduğunca uzun bir süre asılı kalmasının faydalı olacağı belirtilmiştir.¹⁸ Böylelikle verilen mesajların halk üzerindeki tesirinin daha kalıcı olacağı düşünülmektedir. Hazırlıkların diğer bir konusunu da tören sırasında kullanılacak bayraklar oluşturmaktadır. Tüm yurttaki geçit resimlerine katılacak vatandaşların göğüslerinde taşıyacakları ve köylerde asılacak 85x130 ebadındaki yünden yapılan bayrakların merkezi Ankara'da bulunan büyük millî bankalardan temin edilecek para ile alınabileceği kararlaştırılmıştır. Buna göre Ziraat Bankası 20 bin TL, Cumhuriyet Merkez Bankası 15 bin TL, Sümerbank 10 bin TL, Türkiye İş Bankası 12 bin TL, Emlak ve Eytam Bankası 8 bin TL vermeyi kabul etmişler ve bunlardan başka daha küçük bankalardan 10 bin TL yardım teklifi kararlaştırılmıştır. Yardım taahhüt eden bankalar parayı CHF namına açılacak bir banka hesabına yatıracaklar ve burada toplanan para ile yettiği kadar çok köye yollanacak bayrak teminine çalışılacaktır.¹⁹

Kutlamalar sırasında söylenecek şiir ve marşlarla ilgili olarak yapılan toplantıda komitelerden merkeze gönderilen halk türküleri gözden geçirilmiş, Pehlivan oğlu Esat Bey'in eseri birkaç kıtası çıkarılarak uygun bulunmuş, bazı parçaların yeri ve işaretlenen kelimeler değiştirilmek şartıyla millî bayramın her üç günü vatanın her köşesinde okutturulması uygun görülmüştür. Padişahlığın yıkılmasındaki sebepleri en anlayışlı bir şekilde ve herkesin anlayacağı bir tarzda yazan şaire teşekkür edilmesi, şiirin notaya çekilmesinin sağlanması düşünülmüştür.²⁰ Diğer şiirlerden birkaçı da ufak değişikliklerle okunur kıymette görülmüş, komisyonun görüşüne göre değişiklikler yapmak üzere İshak Refet Bey'e verilmiştir.²¹ Destan ve şiirlerden dört parçası ayrı renklerde olarak yüzer bin adet bastırılmış ve köylere kadar gönderilmiştir. Bu şiirlerin adları "Türküm Ne Mutlu Bana" (İshak Refet), "Zafer" (Kemalettin Kamu), "Dumlupınar İnsanına" (Behçet Kemal), "Sakarya Türküsü", "Ankara Türküsü" (Mehmet Ali)'dür. Şiirlerin basılı olduğu afişlerde: "Bu şiirleri okuyan yurttaş başkalarına da okutsun, yırtılmayarak çok okunmasına dikkat etsin." notu bulunmaktadır. Şiirlerde vatan sevgisi, millî mücadelenin önemi, hürriyete verilen önem ve millî şuurun uyandırılmaya çalışılması dikkati çekmektedir.

¹⁸ BCA; 490. 01/1150. 36. 1.

¹⁹ BCA; 490. 01/1159. 68. 1.

²⁰ Maraşlı Esat'ın Destanı/ Onuru çok yüce, ulu,/ Tarihi hep şanlı dolu/ Arslan huylu yiğit soylu/ İşte benim o Türk oğlu/ Kök ülküm birdir bir tek/ İstiklaldir canıma ek/ Yurdumda ben buyururum/ Türk öpemez asla etek/ Geçmişlerde dökülen kan/ Coşkun seller gibi akan/ Yut uğruna Türk kanıydı/ Bunu gördü bütün cihan/ Gördüm yokken hiç günahım/ Satmış beni padişahım/ İştince bu haberi Gökyüzünü tuttu ahım/ Şiirin tamamı için bk. BCA; 490. 01/1150. 25. 2.

²¹ BCA; 490. 01/1150. 36. 1.

TÜRK'ÜM NE MUTLU BANA

Ne mutlu bana ki Türk yaratıldım
Gönlümün en yüksek gururudur bu
Ne esir edildim, ne de satıldım;
Türk benliği Türklük şuurudur bu.
Bu gurur, bu şuur dünyalar değer
Değişmem cihana verseler eğer

İshak Refet

Bilindiği gibi bu şiirler dışında bir de Onuncu Yıl Marşı ve şiiri bestelenmiştir. Hazırlık komitesi birkaç şairden bu marşı hazırlamalarını istemiş ve vaktinde yetişebilen Faruk Nafiz ve Behçet Kemal Beyler'in şiirlerinin maksada uygun tarafları kendilerinin ortak çalışması ile birleştirilmiş ve Cemal Reşit Bey tarafından da bestelenmiştir. "Onuncu Yıl Marşı baştan başa millî gururumuzu, inkılap heyecanlarımızı, yükselme ve ilerleme hızımızı anlatan güzel mısralardan örülmüştür ve sadece üç bayram gününde okunmakla kalmayıp gelecek nesillere de aktarılacaktır. Bu marşı bilmeyene öğretmek bir inkılap borcudur." bu ifadelerin gazetelerde onuncu yıl marşı ile birlikte yer alacağı da ayrıca not edilmektedir.²²

Cumhuriyet Bayramı'nda verilecek konferanslara da ayrıca önem verilmektedir. Konferansların konuları: Cumhuriyet'te yurt, nüfus, kadın vaziyeti, Sıhhat ve içtimai yardım, Millî talim ve terbiye, Hukukta inkılap, Adliye ve Dahiliye, Nafia ve demiryolları, İktisat ve tasarruf, Ziraat işleri ve bu yolda mücadeleler ve maliye şeklinde belirlenmiştir. Konferanslara örnek olmak üzere "Kanunların Membaları ve Laiklik" başlıklı yarım saatlik bir konferansın genel özellikleri maddeler halinde verilmiştir. Burada hukuk reformu ile yapılan yeni düzenlemeler eski dönemle kıyaslamalı bir biçimde anlatılmakta ve yeni kanunlaştırma çalışmaları laiklik ekseninde değerlendirilmektedir. Konunun ana hatları özetle şu şekilde açıklanmaktadır: "Evvvelce kanunlar din kitaplarından, kâhin haberlerinden, rüya tabirlerinden doğmuş bazı âdetlere dayanır ve ruhu onlardan alırdı. Bu âdetlerin birleşip kökleşmesi önce yazılmamış kanunları, sonraları da eski devirlerin klasik kanunlarını vücuda getirdi. Çok eski devirlerdeki bu kanun kaynakları dinî hurafelerden uydurulmuş ilhamlardan başka bir şey olmadığı için büyük cemaatlerin toplanmasına ve insan meziyetlerinin inkişafına engel oluyordu. Medeniyet ilerledikçe hurafelerin tesiri azalmış, adetlerin hurafelerden uzaklaşıp insan ihtiyacına doğru yaklaşması laikliğin tesis edilmesini sağlamıştır. Laiklik fırka programında bulunan ifade ve manaya göre anlatılacak ve Fırka Umumi Kâtibi Recep Bey'in fırka programını

²² BCA; 490.01/1150.37.1.

izahından faydalanılacak ve söz sırası yakın mazideki Osmanlı hukukuna getirilerek kanunların milletin ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde ilim ve fen esaslarından hareketle yapılması gerektiği, milletin ihtiyaçlarını karşılamayacak kanunun yaşayamayacağı, Cumhuriyet öncesinde kanunların kaynağını ilahi kaynaklardan aldığı, imam veya müçtehit denilen kimselerin eski devirlere göre hükümler verdiği, bazı hükümleri 1300 yıl yaşatmanın gülünç olduğu, medeni hayat şartlarının değiştiği, eski kanunların bugünkü koşullara cevap verecek nitelikte olmadığı, Meşrutiyet devrindeki kanunların da ihtiyaçları karşılamaktan uzak olduğu, İnkılap ve Cumhuriyet'in bütün bu bağları çözdüğü ve bir tek kanun membaı kabul ettiği bunun da "millî yaşayış ve ihtiyaç" olduğu sonuç olarak medeni kanundan, kadının cemiyet içindeki yerinden, mirastan, evlenme ve boşanma hakkındaki karşılaştırmalı izahlar yapılacağı" belirtilmiştir.²³ Yine Onuncu Cumhuriyet Bayramı'nda Köylülere Konferans başlığı altında "Milli Mücadele ve ardından gerçekleştirilen reformlar maddi ve manevi yönleriyle anlatıldıktan sonra Türk köylüsünün uyarılması aklını kullanması" istenmektedir.²⁴ İstiklal Mevzulu Konferans İçin Hatlar başlığı altında istiklalin başlıca şartları sıralanmış, siyasi, ekonomik, eğitim, kültür, adli, askeri yönler belirtilerek Osmanlı'nın son döneminde bu şartların ortadan kalktığı, savaştan yenik çıkan hiçbir ülkenin bu şartları taşımadığı, pek çok geri memlekette bağımsızlıktan söz etmenin mümkün olmadığı, Türkiye Cumhuriyeti için ise istiklalin şart olduğu, Lozan'da askeri zaferin siyasi zaferle tamamlandığı, devletin istiklal temeli üzerine kurulmasının yetmediği, aynı zamanda sonraki nesillerin de bunu heyecanla müdafaa etmesi gerektiği belirtilmektedir. Dış memleketler için hazırlanan konferansta ise Cumhuriyet'in on yıllık bilançosu anlatılmaktadır.²⁵

Onuncu yıl törenlerinde gerçekleştirilecek bir diğer ilk de bayram günlerinde halk kürsülerinin kurulmasıdır. CHF, Cumhuriyet'in ve inkılabın heyecanı içinde büyük bayramı yaşayacak olan halk kitleleri arasında bu derin duygularını diğer vatandaşlarla paylaşmak isteyeceklerin çokluğuna inandığını ifade etmektedir. Bayram için hazırlanan on yıllık Cumhuriyet eserlerine dair derli toplu malumat bulunduğu ve bu eserlerin söz söyleyecek olanlara yardımcı olacağı, fırka teşkilatı olan her yerde halk kürsüleri

²³ BCA; 490. 01/1150. 36. 1.

²⁴ Konferans metninin son paragrafı bu açıdan ilginçtir. "Türk köylüleri arkadaşlarımız, sizler devleti bilmek, saymak, onun şerefini yükseltmek borcunu pek iyi bilirsiniz. Size bu kadar açık hakikatleri anlattığımız sırada bir temel noktasını gözünüzün önüne koymak vazifemizdir. Aramızda eksik olmayan bazı kötü ve kara görücülerin şuradan buradan sızdırılan yalan ve fena sözlerini arada iştirsiniz. Bu öteden beri böyledir. Millet düzenini bozmak, devleti zayıf düşürmek isteyenler aramıza ayrılık ve nifak sokacak şeyleri ağızdan ağza dolaştırırlar. Millet birliği en büyük kuvvetimizdir. Seni senden, seni milletinden, seni devletinden, seni hükümetinden, seni fırkandan seni Büyük Millet Meclisinden ve seni millet ve devlet reisimizden soğutacak her söz bir fenalık düşüncesinden doğar. İşiteceğin fena sözlere karşı daima doğruyu gören temiz aklını kullan" Bk. BCA; 490.01/1150.36.1.

²⁵ BCA; 490. 01/1150. 36. 1.

açılmasına karar verildiği belirtilmektedir. Üç gün süresince halk kürsüleri inkılabı bağı vatandaşlara açık tutulacaktır.

1. Fırka teşkilatının bulunduğu ve halkın en çok toplandığı yerlerde nüfusa göre 10 taneye kadar kürsü kurulabilecek, yağmur ihtimaline karşı kürsünün yakında kapalı bir yere geçirilebilmesi sağlanacaktır.

2. Halk kürsüleri bayramın başından sonuna kadar güneşin doğuşundan batışına kadar açık olacaktır.

3. Kürsüler halkın geçişine engel olacak yerlerde bulunmayacaktır.

4. 18 yaşını doldurmuş kadın ve erkek her yurttaş halk kürsüsünde söz alma hakkına sahiptir.

5. Her kürsü yerden en az yarım metre yükseklikte olacak, bayrakları üzerine CHF Halk Kürsüsü levhası asılacaktır.

6. Halk kürsülerinde söylenecek nutukların mevzuu inkılabın, Cumhuriyet'in ve istiklalın kıymetini, üstünlüğünü, ehemmiyetini mefhumlarla ve misallerle anlatmaktan ibarettir.

7. Bu kürsüleri fırka idare heyeti tarafından seçilen üç kişilik bir heyet idare edecektir.

8. Bu talimatın bir sureti ile yapılacağı yere ait malumat bayramdan dört gün önce o yerin en yüksek idari makamına bildirilecektir.

9. Halk kürsülerinde söz söylemek, bayramdan önce ya da bayram esnasında kürsü başında söz istemek ve almakla mümkündür. Önceden söz almak için mahallin fırka binasında fırka reisine veya bu maksat için görevlendireceği heyete müracaat edilir.

10. Kürsüde söz her kişi için en çok bir saat sürer.

11. Halk kürsüleri maksada yarar sözler için açılmış olduğundan kürsü başında fırkanın bulduracağı heyet, söz sırasından başka mevzuun maksada uygunluğuna ve söz zamanının bir saati geçmemesine dikkat eder. Türk Ceza Kanununda ve umumi içtimaiyat kanununda yazılı suçlar mahiyetinde söz söylemelerine izin vermez.²⁶

Halk kürsülerinde devlet görevlilerinin ve zaman zaman da halktan kişilerin söz alarak konuşmalar yaptığı anlaşılmaktadır. Bu durum 1923-1938 arasında gerçekleştirilen dönüşümde, tek parti idaresinin sürmesine karşın demokrasi idealinden hiç vazgeçilmediğini de göstermektedir. Nitekim çok partili hayata geçiş denemelerinin başarısızlığa uğraması sonucunda mecliste müstakil grup vb. uygulamaların da bunu açıkladığını ve çok sesliliğe gösterilmeye çalışılan özenin sürdüğünü söylemek mümkündür.

Kutlamalarda önem verilen bir diğer unsur da onuncu yıl sergileri ve temel atma törenleridir. Özellikle Ankara'da İsmet Paşa Kız Enstitüsünün

²⁶ BCA; 490. 01/1150. 36. 1.

hazırladığı ve eğitim sahasındaki inkılapları gösteren sergi ile, Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyetinin Ticaret Lisesinde düzenlediği On Yıl İktisat Sergisi önemsenen sergilerdir. Sergiler önemli bir “terbiye ve telkin” vasıtası olarak görülmekte ve bundan geniş bir şekilde faydalanmak gerektiği ifade edilmektedir. Örneğin iktisat sergisinde “kendi giyeceğimizi kendimiz dokuyacağız” şiarını halka millî bir hedef olarak telkin etmenin bir iktisat seferberliğinin müşterek heyecanını yaratmakta önemli bir etken olacağı düşünülmektedir. Diğer yandan memleketin her yanında küşat resimleri ve temel atma törenlerinin yapılması düşünülmektedir. Bu anlamda Ankara Numune Hastanesi, Sıhhiye Enstitüleri, Ziraat Enstitüleri ve Eskişehir Şeker Fabrikasının açılışları yapılarak pek çok bina, yol ve okulun temel atma törenleri de gerçekleştirilecektir. Böylelikle umhuriyetin ikinci on yılına yeni hamlelerle girilmesi planlanmaktadır.

Kutlamalar dahilinde söz edilmesi gereken bir konu da Cumhuriyet Halk Fırkası'nın köylüler için çıkardığı Yurt gazetesidir.²⁷ Memleketin en yoğun halk tabakasına hitap edecek olan bu gazete, kendisinden istenen büyük görevi yapacak şekilde üç renkli güzel resimler ve faydalı yazılarla hazırlanmış ve yıl dönümü günü ikişer tanesi bütün köylere dağıtılmak üzere gönderilmiştir. Daha sonra da her on beş günde bir defa renkli resimler, temsili levhalarla köyün ve köylünün işlerine ait yazılarla çıkarılacak olan bu gazete, posta uğrağı olan veya posta merkezlerinde posta kutusu bulunduran her köye parasız olarak gönderilecektir.

Onuncu yıl kutlamalarını yalnız yurt içinde değil, yurt dışında da büyük bir coşkuyla gerçekleştirmek için hazırlıklar yapılmış, sadece merasim olarak düşünmeyerek Türkiye'nin iyi alaka uyandırması ve mevcut alaka hudutlarını genişletmek de amaçlanmıştır. Bunun için de radyo programları, konferanslar ve gazetelerden yararlanılması düşünülmüştür. Onuncu yıl şenliklerinin her memleketin büyük radyo istasyonlarında yarım saatlik bir programla anılabileceği düşünülmüş, programın ilk kısmında Türkiye'nin Millî Mücadelesi anlatılıp, ikinci kısmında da Türk millî marşı, millî türküleri ve birkaç musiki eserinin yayımlanabileceği belirtilerek bu konuda gerekli girişimlerin bir an önce yapılması planlanmıştır. Bu anlamda daha sonraki yazışmalarda Bükreş, Brüksel, Vaşington, Peşte, Varşova, Stokholm, Londra, Kahire, Bern ve Lahey radyolarında Cumhuriyet törenleri hakkında yayın yapılacağı belirtilmiştir. Yapılacak konferansların ise mümkün olduğunca kalabalık salonlarda, profesyonel konferansçılar veya o yerin otoritelerinden tanınmış kişiler aracılığıyla yapılabileceği belirtilmektedir. Yine yabancı ülkelerin gazetelerinde Türkiye'den gönderilecek resimler ve grafiklerin yayımlanarak on yıllık Cumhuriyet'in özelliklerini anlatan yayınların yapılmasının sağlanması istenmektedir. Bu konuda elçiliklerin gerekli tercümelemleri yaparak 29 Ekim gününe bu bilgileri yetiştirilmeleri istenmektedir.

²⁷ Arşiv belgelerinden Yurt gazetesinin on beş günde bir çıkarılarak köylülere parasız dağıtılacağı söylenmekle birlikte herhangi bir nüshasına rastlanmamıştır.

İngiliz basınında bu anlamda ciddi yansımalar görmek mümkündür.²⁸ The Times Saturday "Ten Years A Republic Reform in Turkey" başlıklı yazıda Türkiye'de on yılda yaşanan gelişmeler anlatılmakta, Köylülerin Şartları Daha İyi, Yeni Endüstri Sahaları Kuruldu, Düşmanlıktan Dostluğa vb. alt başlıklarla oldukça olumlu bir dille anlatılmakta ve üç gün boyunca bayramın kutlanacağı ifade edilmektedir.²⁹ The Manchester Guardian "The Old And the New Turkey" başlıklı yazıda onuncu yıl törenlerinin coşkuyla kutlandığını, Ermeni meselesi, Türk-Rum ilişkileri ve Kürtler konusunda başarılı bir politika takip edildiğini belirtmektedir.³⁰ Daily Telegraph "Turkey: The Miracles of Ten Remarkable Years, Rebirth Under the Genius of Mustapha Kemal" başlıklı yazıda özellikle kadın hakları ve Türk kadınının sosyal yaşamda artan statüsüne vurgu yapılmaktadır.³¹ Aynı gazetenin bir başka nüshasında "The Rebirth of Turkey" başlıklı yazıda her şeyin ATATÜRK'ün eseri olduğu, Onun başkenti, Onun Cumhuriyeti, Onun Türkiye'si vb. o olmasaydı bu büyük değişimin gerçekleşmeyeceği, son on yılda yaşanan bu büyük değişimden dolayı Mustafa Kemal'in dünyanın en büyük devlet adamı ve lideri olarak anıldığı milliyetçi ama aynı zamanda barışçı olduğu vb. vurgular yapılmaktadır.³² Ayrıca elçiliklerde yapılacak kutlamaların canlı olmasına da özen gösterilmesi istenmekte, orada bulunan öğrenci veya iş adamlarının da katılımıyla bayram heyecanının oralarda da yaşatılmasının memleket ve inkılap vazifesi olduğu özellikle vurgulanmaktadır.³³

Onuncu yıl kutlamaları ile ilgili olarak 6 numaralı talimatname şehir ve kasabalara, 7 numaralı talimatname ise köylerde yapılacak olan merasime ilişkindir. Bu talimatnameler Yüksek Komisyon tarafından ancak 7 Ekim 1933 tarihinde ilgili komitelere gönderilebilmiştir. Bunlardan köyler için olan talimat 13 maddeden, diğeri ise 26 maddeden oluşmaktadır. Köyler için yazılan talimata göre, bayramda muhtar odası, mektep binası fırka ocağı, köy odası ve mümkün olduğunca evler bayrak, döviz ve levhalarla süslenecek, köyün genişçe bir meydanı temizlenip süslenerek buraya Cumhuriyet Meydanı adı verilecek, uygun bir taş üzerine bu isim ve tarih yazılacaktır. Yine uygun bir yere bayrak direği asılacak, bu meydanda köy halkı sırasıyla köy ihtiyar heyeti, fırka ocağı, muallim ve talebeler, jandarma, harp malulleri, askerlik yapmış olanlar, şehit anaları, eşleri ve çocukları ve halk şeklinde toplanacaklar ve hep bir ağızdan marş ve milli türküler okunacaktır. Onuncu yıl marşı öğrenilmişse o okunacaktır. Marş bittikten sonra kutlama komitesinin seçeceği bir kişi halkın bayramını kutlayarak önceden hazırlanan bir nutku yüksek sesle okuyacaktır. Bundan sonra bayrak önünde selam duruşu yapılacak, Cumhuriyet'in ilan edildiği saat olan 20.30'da bütün

²⁸ Bu konuda geniş bilgi için bk. Mustafa Yılmaz; İngiliz Basını ve Atatürk'ün Türkiye'si, Phoneix Yay., Ankara, 2002.

²⁹ The Times Saturday; October, 28, 1933, s. 11-13.

³⁰ The Manchester Guardian; October 27, 1933. Bk Ek 2.

³¹ Daily Telegraph; October 28, 1933. Bk. Ek 3.

³² Daily Telegraph; October 30, 1933.

³³ BCA; 490.01/1150.36.1.

köylüler meydanda yakılacak olan ateş etrafında toplanacaklar, meşaleler yakılacak ve köy mualliminin Cumhuriyet'in faydalarını anlatan sözleri dinlendikten sonra davul, zurna eşliğinde millî türküler ve oyunlarla eğlenilecektir. Bayramın ikinci ve üçüncü günü ve geceleri pehlivan güreşleri, cirit oyunları, şiir ve destanların okunması, millî mücadeleye ilişkin yaşanmış hikâyelerin anlatılması, "Yarım Osman" piyesinin temsil edilmesi gerçekleştirilecektir. Cumhuriyet Bayramı'nda köy kadınlarına layık olduğu yeri vermek, köylülerin ve çocukların en iyi elbiselerini giymelerini ve süslerini takmalarını teşvik etmek, köy çocuklarının toplu eğlenceli oyunları, türküleri ve sesleri ile coşkuyu artırmak önemlidir denilmektedir.³⁴

Şehir ve kasabalarda yapılacak törenlere ilişkin talimatta ise yaklaşık aynı sıra ile ama nüfusu daha fazla olan yerleşim yerlerine uygun olarak bir program hazırlandığı anlaşılmaktadır. Aynı şekilde şehrin veya kasabanın önemli binaları süslenecek, takriben nüfusun yarısını alabilecek bir meydan (Cumhuriyet Meydanı) hazırlanacak, geçit resmi düzenlenecek, ilk gün konsoloslar Hükûmet Konağında en üst düzey devlet adamını ziyaret edecekler, köylerden farklı olarak bayramın kutlanacağı meydanın bir krokisi hazırlanacak,³⁵ burada sırasıyla geçit resmine katılacakların alacakları vaziyet gösterilecek, ekte gönderilen krokiye uygun olarak merasim duruşu yapılacak, saat 10.00'dan önce belirtilen şekilde duruş yapıldıktan sonra en üst düzey devlet adamı onların önünden Cumhuriyet ve inkılap sevgisini besleyecek sözler söyleyerek geçerek selamlayacak, önce İstiklal Marşı ardından Onuncu Yıl Marşı söylenerek tören başlatılacaktır. (Marş güfteleri meydanda hazır bulunanlara daha önceden dağıtılacaktır.) Geçit resmi ordudan başlayarak halka doğru belli bir sıralamaya göre düzenlenecek, en büyük devlet adamının önünden intizamlı bir şekilde geçiş yapılacaktır. Resmi görevliler üniformalarını, halk ise temiz elbiselerini giyerek törene katılacaktır. Bayram evlerde veya makamlarda ayrıca yapılmayacak herkes meydandaki törene katılacaktır. Türk donanması ve Türk hava kuvvetleri de törene iştirak edecekler, Türk uçaklarından bayram boyunca millî renklerde elli milyona yakın inkılabın kısa sözlerinin bulunduğu kâğıtlar atılacaktır. Geçit resmi bittikten sonra bayramın sonuna kadar törenlerin neşeli ve hareketli geçmesini sağlayacak tavsiyeler verilmektedir. Buna göre temsillerin sunulması, konferanslar, halkevlerinin düzenleyeceği çeşitli etkinlikler, halk kürsülerinden nutuklar, heykel, abide ve şehitlikleri ziyaret ve çelenk koymak, bina ve müesseselerin temel atma törenlerini yapmak, sergi ve müzeleri ziyaret etmek, gündüz ve gece cadde ve sokaklarda halk kitlelerinin mızıkalarla ve marş söyleyerek gezintileri, maçlar, spor müsabakaları, güreşler, cirit oyunları oynanması istenmektedir. Bayram günleri Ankara ve İstanbul radyoları birleşik olarak yayın yapacaklar, 20.30'dan itibaren Cumhuriyet'in nasıl ilan edildiğine dair konferans verilmeye başlanacaktır ve bu esnada halkın sokak hoparlörleri önünde hazır

³⁴ BCA; 490. 01/1150. 37. 1.

³⁵ Hazırlanan tören krokisi için bk. Ek 3.

bulunmaları sağlanacaktır. Konferans bittikten sonra 101 pare top atılacak, ilk top sesinden sonra insanlar ve araçlar oldukları yerde şehitler için bir dakikalık saygı durumunda bulunacaklardır. Bu dakikadan sonra Cumhuriyet'in ikinci on yıllık devrine girileceğinden bütün araçlar devamlı düdükle çalmalı, mızıklar eşliğinde halk marşlar söylemelidir. Top atıldığı saatte herkesin evinin dışında bulunması tavsiye edilmekte hatta akşam yemeğinin o saatten önce veya sonra yenilecek şekilde ayarlanması gerektiğine değinilmektedir. Vilayet merkezlerinde gece resmî ziyafetler yapılacaktır, köylerde ise toplu yemek yenmesi önerilmektedir. Müsait olan yerlerde gece balo ve gece toplantıları yapılması uygun olacaktır. Bayram günü ucuz tarifeli ulaşımın yanı sıra lokanta, gazino gibi yerlerin de fiyatlarında indirim yapmaları tavsiye edilmekte, sinema tiyatro gibi yerlerde yüksek fiyatlı temsiller yapılmasının uygun olmayacağı da belirtilmektedir. 6 numaralı talimatnamede Ankara'da yapılacak tören programının farklı olduğu ve ayrıca tebliğ edileceği de ifade edilmektedir. Görüldüğü üzere bütün program hiçbir tesadüfe yer bırakmayacak şekilde en ince ayrıntısına kadar planlanmıştır.

CHF Genel merkezinden vilayet ve kaza merkezlerine gönderilen 15 Ekim 1933 gününe ait yazıda Cumhuriyet'in kutlanacağı meydandan alınacak bir avuç toprağın Ankara'ya gönderilmesi istenmiş, yine bu işten sorumlu olarak bölgenin kutlama komisyonu görevlendirilmiştir. Aynı yıl CHF altı oklu bayrağı da kabul etmiş ve bayramda törene katılacak olan vatandaşların göğüslerine bu bayrağın küçük ipek numunelerinin takılması için yeterli miktarda bayrak ilgili yerlere gönderilmiştir. Her vatandaşın giysisinin sol yakasına gelecek şekilde bu bayrağı takması kararlaştırılmıştır. Geçit resmine katılanlar bayrak takmayacaklar, Cumhuriyet Halk Fırkası'nın sınıfsız, imtiyazsız, farksız, hakta ve şerefte müsavi gördüğü halk fertleri takacaktır. Bayram bittikten sonra da bayraklar zayi edilmeyecek, üç bayram günü halkın göğüslerini bayrakların süslemesi için telkinler yapılacaktır. Yine ayrı bayraklarla harfler oluşturularak Milliyet, Cumhuriyet gibi yazıların yazılması da istenmekte, israf edilmemesi için de uyarılar yapılmaktadır.³⁶

29 Ekim sabahı Ankara'da saat 9.00'da halk kendisi için ayrılan kısımları doldurmuş ve törenin başlaması için hazırlanmıştır. Mustafa Kemal 9.15'te Türkiye Büyük Millet Meclisine gelmiş ve burada yabancı diplomatları kabul ederek onların tebrik mesajlarını kabul ettikten sonra cevaben bir konuşma yapmıştır. Daha sonra Cumhuriyet Meydanı adı verilen tören alanına geçerek halkı ve tören kıtalarını selamlayarak coşkun sevinç gösterileri ile karşılanmıştır. Radyodan İstiklal Marşının okunmasıyla tören başlamış, ardından Mustafa Kemal Paşa tarihî Onuncu Yıl Nutkunu söylemiş ve takiben halk tarafından onuncu yıl marşı söylenmiştir. Daha sonra geçit resmi başlamış, resmi görevlilerin ardından daha önceki törenlerden farklı olarak halk geçit resmine katılmış, böylelikle saat 10.00'da başlayan tören dört buçuk saat sürerek saat 14.30'da tamamlanmıştır. Gündüz halkın yoğun katılımıyla ve coşkuyla gerçekleşen tören akşam da devam etmiş,

³⁶ BCA; 490. 01/1150. 36. 1.

düzenlenen fener alaylarına halk büyük ilgi göstermiştir. Ayrıca Cumhuriyet Halk Fırkası'nın Ankara Palas, Halkevi ve Orduevi'nde verdiği Cumhuriyet balolarına çok sayıda kişi katılmış ve "buradaki bayramlaşma ecnebi heyetlerin dahi gözlerini yaşartacak kadar muhteşem bir manzara teşkil etmiştir".³⁷

Kurulan halk kürsülerinde Cumhuriyet'e olan şükranın dile getirildiği konuşmalar yapılmış, şiirler okunmuş, eski devrin olumsuzluklarına karşın Cumhuriyet'in getirdiği düzen övülmüştür. Törenler sırasında şehitlikler ziyaret edilmiş, Dumlupınar Mehmetçik Abidesi, Ankara Cebeci Askeri Şehitliği gibi yerlerde Millî Mücadele şehitleri anılmıştır. Yurdun çeşitli yerlerinden gönderilen telgraflarda bayram törenlerine halkın yoğun ilgisinin olduğu ifade edilmekte, İzmir'de 60 bin, İstanbul'da 100 bin kişinin diğer şehirlerde ise en az 10 bin kişinin katılımıyla gerçekleştiği ifade edilen törenlerde akşam Cumhuriyet'in ilan edildiği saat olan 20.30'da 101 pare top atışının ardından şehitler anısına bir dakikalık saygı duruşu gerçekleştirilmiştir. Yine her şehirde Cumhuriyet balolarının yapıldığı ve beklenenin de üzerinde bir coşku ile bayramın gerçekleştiği ifade edilmektedir.

Yine onuncu yıl kutlamaları dahilinde Ankara'da on yıl iktisat ve maarif sergileri açılmış, Belediyeler Bankası ile Sıhhat Enstitüleri ve Numune Hastanesi'nin de açılışları gerçekleştirilmiştir. Yine yüksek ziraat eğitimi ile meşgul olmak üzere Tabii İlimler, Ziraat, Baytar ve Ziraat Sanatları adı ile dört fakülte ile ziraat ve baytarlığın muhtelif fen şubelerine ait 22 enstitü açılmıştır.³⁸ Cumhuriyet'in onuncu yılı nedeniyle af kanunu çıkarılmış ve hapisanelerdeki çok sayıda hükümlü serbest bırakılmıştır. Onuncu yıl törenlerine Viyana, Bükreş, Budapeşte, ve Varşova radyolarında da değinilmiş, çeşitli Avrupa ülkelerinin elçiliklerinde törenler düzenlenmiştir.

Radyoda 29 Ekim günü 5 kez İstiklal Marşı, 6 kez Onuncu Yıl Marşı okunmuş, şiirler, destanlar ve halk konferansları sunulmuş ve halk türkülerinden oluşan konserler verilmiştir. PTT Müdürlüğü yalnız bayramın üç gününde kullanılmak ve serisi 100 kuruş olmak üzere yedi kıymette ve kısıtlı miktarda posta pulu serisi hazırlamış ve bu pulların beynelmilel koleksiyonlara ithali temin edilmiştir. Hilali Ahmer onuncu yıl nedeniyle özel iskambil kâğıtları yaptırmış, bayram süresince bütün müzelerin açık olmasına karar verilmiş, yine bayram süresince şehirdeki kalabalıktan istifade ederek otel ve lokantacıların fazla para almamalarını temin etmek için Belediye Encümenince otel ve lokanta tarifeleri belirlenmiş ve ilgili yerlere asılmıştır.³⁹ Gazeteler Cumhuriyet'in her sahada kaydettiği gelişmelerin bilançosunu çıkarmış gazeteler hacimlerinin birkaç katı büyüklüğünde örneğin Hakimiyeti Milliye 96 sayfa, Cumhuriyet 64 sayfa olarak çıkarılmıştır.⁴⁰

³⁷ Hakimiyeti Milliye; 29 Birinciteşrin 1933.

³⁸ Cumhuriyet; 29 Teşrinievvel 1933.

³⁹ Hakimiyeti Milliye; 28 Birinciteşrin 1933.

⁴⁰ Anılan gazetelerin ilk sayfaları için bk. Ek IV.

İstanbul'da yapılan törenler de çok coşkulu geçmiş, geniş halk kitleleri törenlere katılmış ve "İstanbul'un her yeri taklarla süslenerek nurdan bir elbise giyinmiştir". Beyazıt ve Üniversite meydanında yaklaşık 150 bin insanın toplandığı ve 30 bin kişinin de geçit resmine katıldığı belirtilmektedir. Mustafa Kemal Paşa'nın nutkunun radyoda yayınlanmasının ardından İstiklal Marşı söylenmiş, takiben İstanbul Valisi konuşma yapmış ve ardından da geçit töreni yapılmıştır. Geçit törenine önceki yıllardan farklı olarak yabancı ve azınlık okulu öğrencileri de katılmış, onları takiben halktan farklı mesleklere mensup kişiler ve köylüler yürüyüşe katılmışlardır. Tören için köylerden 1 kadın, 1 erkek ve 1 çocuktan oluşan heyetler gelerek çeşitli ailelerde konuk edilmişlerdir. Köylüler ilk gün geçide katıldıktan sonra ikinci gün Belediye Lokantasında yemek verilip ardından abideler gezdirilmiş, üçüncü gün öğle yemeğinin ardından müzeler gezdirilmiştir. Ayrıca İstanbul'da Vilayette de tören yapılmış, akşam fener alayı ile kutlamalara devam edilmiştir. Dolmabahçe Sarayında da 1500 davetlinin konuk olduğu bir balo düzenlenmiştir. İstanbul Belediyesi Ankara'daki Cumhuriyet Abidesi'ne konulmak üzere büyük bir çelenk göndermiş, İstanbul'da vapurlarda izdiham olmaması için önceden gazeteler aracılığıyla ikazlar yapılmıştır. Üç gün boyunca İstanbul Tramvay Şirketi tarifelerinde indirim yapmış, Kasım ayı maaşları bayram nedeniyle erken ödenmiştir.⁴¹

Cumhuriyet'in onuncu yılı kutlamaları anılan şekilde büyük bir intizam ve coşku ile gerçekleştirilmiş, Kutlama Komisyonu, 19 Kasım 1933'te Başvekâlete faaliyetlerinin özetini içeren bir tezkere yollayarak görevini tamamlamıştır. Başvekil de gösterdikleri özenli çalışma için komisyona teşekkürlerini iletmiştir. Gönderilen raporda başlangıçta kararlaştırılan amaçlara uygun bir biçimde davranıldığı ve alınan tedbirlerin tamamının uygulanabildiği belirtilerek, kutlamanın bu denli geniş çaplı olmasının sebepleri üzerinde durulmaktadır. Buna göre,

1. Türk inkılabının şekil, mana ve tatbik bakımlarından yüksek kıymeti,
2. Yeni devletin Cumhuriyet yıllarında iç ve dış çalışmasından doğan ve memlekete maddi ve manevi büyük kıymetler veren eserlerin yüceliği,
3. Bu bayramı memleketin hakikatteki yüksek vaziyetine uyacak bir büyüklükte yaşatmak için komisyonumuzun birlikte çalıştığı bütün unsurların el ve işbirliği yapma yolunda takdirlere değer yüksek heyecanla çalışmaları,
4. Millet kitlesinin memleket havasındaki diriliş ve yükselişi anlayan ileri bir şuurla bayramı kendine mal edişi,
5. Bütün hükümet teşkilatının muayyen maksadı temin yolunda komisyonumuzla ve fırka ile çalışma birliği yapması sağlanmıştır.

Bundan sonra sırasıyla bayram törenleri sırasında daha önce anlatılan hazırlıkların hayata geçirilişi anlatılmaktadır. Bunlar arasında Cumhuriyet'in on yıllık işlerini gösteren rehberin 20 bin adet basılarak ilgili yerlere

⁴¹ Cumhuriyet; 30 Teşrinievvel 1933.

dağıtılmış olması dikkate değerdir. Bayramda gazetelerin daha hacimli çıkarılmasının sağlanması (üç misli büyüklüğünde), bayrama iştirak için gazete ve dergilere seyahat primleri verilmesi, tespit edilen 60 sözün her yere asılmasının yanı sıra küçük kâğıtlara basılarak uçaklardan atılması ve sigara paketleri içine konulması, onuncu yıl marşının gününden evvel gönderilerek özellikle radyo ve halkevlerinin gayretiyle ezberlenmesinin sağlanması, 11 piyesin gösterilmesi, 26 büyük levhanın 200 bin adet basımı ve dağıtımının sağlanması, radyo aracılığıyla merkezden 11 adet konferans verilmesi, 18 şiir ve destanın 400 bin adet bastırılarak her yere gönderilmesi, İstanbul ve Ankara radyo merkezlerinden bayram süresince 30 saat yayın yapılması, Elçilik ve Maslahatgüzarlıklara hazırlanan onuncu yıl kitabı ile Fransızca özeti ile gazetelerde yayımlanmak üzere 40'ar adet Türkiye fotoğrafının gönderilmesi göze çarpan çalışmalardır. Bunun yanı sıra CHF teşkilatının bayram dolayısıyla yaptığı işler hakkında da bilgi verilmiş; Türkiye'de bulunan köylerin yaklaşık yarısına (22 bin köy) yün dokuma emprime bayrak millî bayramlarda ve cuma günlerinde asılmak üzere gönderilmiş, CHF için altı oklu bayrak kabul edilmiş ve 1 milyon bayrak törene katılanların göğsünü süslemiş ve pek çok yerde gönderilen miktar yetişmemiştir. Açılan halk kürsülerinde 5885 konuşma yapıldığı tespit edilmiş, on beş günde bir çıkarılacak ve parasız dağıtılacak olan Yurt gazetesinin ilk nüshası bayrama yetiştirilmiş, törene katılan köylü ve askerlere 15.000 paket sigara dağıtılmış, yine Ankara'da diğer şehir ve kasabalardan gelen köylülere fırka tarafından yemek verilmiştir. Bayram nedeniyle sinemadan da faydalanılması düşünülmüş, bayramdan iki gün önce temin edilen sesli sinema makinesi Ankara'da yapılan töreni ilk eser olarak kabul etmiştir. Her ilden törenle alınarak getirilen topraklar yine törenle alınmış, aynı özenin devamı istenmiştir.

Yüksek Komite başta Ankara komitesi olmak üzere emeği geçen tüm görevlilere teşekkür ederek, bayram hazırlığı için yapılan çalışmanın bundan sonraki törenlere de örnek teşkil edeceğini ve buradan hareketle uygun programlar hazırlanabileceğini ifade etmektedir. Nitekim sonraki kutlama programları incelendiğinde büyük bir değişikliğin yapılmadığı her yıl neredeyse aynı programın başlığı değiştirilerek yeniden basıldığı anlaşılmaktadır.

Son olarak komitelerden bayrama ilişkin her türlü faaliyet hakkında ayrıntılı bilgiler istenmiş ve toplanacak bu malzemelerle sonraki nesillere aktarılacak bir eserin meydana getirilmesi teklif edilmiştir. Yine Maarif Vekâletinin bastıracağı madalya ve çeşitli kurumların bayram nedeniyle ortaya koyduğu eserlerin önemine de değinilmektedir. Tezkereye ek olarak bayram hesapları hakkında muhtıra gönderilerek bayram bütçesi hakkında bilgi verilmiştir. Buna göre bayram masrafları her yerde özel idare ve belediyelerin ayırdıkları para ile temin edilmiş, Ankara için ayrılan 50.000 liralık tahsisatın 30.000 lirası raporda belirtilen işlere, 20.000 lirası da vilayet ve belediyenin ayırdığı 30.000 liraya eklenerek harcanmış, sarf edilen para daha önce hazırlanan bütçeyi biraz geçmiş, bu fazlalık da fırka tarafından

karşılanmıştır. Ankara'da fazladan harcanan 8 bin liranın Valilik tarafından mevcut tahsisatla karşılanacağı belirtilmiştir.

Diğer vilayet ve Belediyelerde daha önce ayrılan para 140.000 lira olarak belirlenmiş ancak daha sonra bütün masrafların toplamının 250 ile 300.000 lira arasında olduğu, bunun dışında fırka teşkilatı ve halkevleri ile şirketler, cemiyetler gibi millî tesislerin de masraflarının belli olmadığı belirtilmektedir.

Onuncu yıl törenleri sona erdikten sonra Halkevi Reisi Nafi Atuf bey görevlendirilerek kuracağı bir komite aracılığıyla bir nevi kutlama sonrası değerlendirme safhasının tamamlanması istenmiştir. Buna göre, bayram hazırlıklarının hazırlanış esasları toplanacak ve en küçük ayrıntısına kadar özetleri yapılarak dosya ve fihristleri hazırlanacaktır. Yapılan işlerin istatistiği, cetveli ve fotoğraflarının dosya ve fihristleri hazırlanacak, yapılan işlerden bir kutlama tipi çıkarılacak, onuncu yıl kutlamalarına dair belge, yayın ve resimler toplanarak inkılap müzesinde ayrılacak birkaç odada teşhir edilecektir.⁴²

Onuncu Yıl Kutlamalarının Basındaki Yankıları

Yukarıda anıldığı gibi Cumhuriyet törenleri basının da yoğun hazırlıklar yapmasına neden olmuş, gazetelerde Cumhuriyet'in on yıllık birikimi büyük bir özenle anlatılmıştır. Tören hazırlıklarının duyurulmasında önemli bir işlev üstlenen gazeteler her türlü gelişmeye sayfalarında yer vererek kutlama heyecanının yaşanmasına olumlu katkıda bulunmuşlardır. Kutlamalardan bir gün önce "Bütün Halk Yarın Cumhuriyet Meydanı'na davetlidir. Kimseden davetiye aranmayacaktır. Herkes için meydana yer hazırlanmıştır" denilerek halkın katılımı teşvik edilmiştir.⁴³

Kutlamaların dışarıdaki yansımaları ile ilgili Türk basınında verilen haberlere bakıldığında dış basının onuncu yıl kutlamalarına gösterdiği ilginin yüksek olduğu görülmektedir. The Times gazetesinin "Gazinin Önünde Hürmetle Eğilmek Lazımdır" adlı başmakalesinde Türkiye'de on yılda gerçekleştirilen büyük değişikliklere vurgu yaptığı, Daily Telegraph'ta "Şayanı Dikkat On Senenin Mucizeleri" ve "Mustafa Kemal'in Dehasıyla Yeniden Bir Doğuş" başlığıyla daha önce anılan iki makalenin yayımlandığı, The Economist gazetesinde on yıllık Cumhuriyet'in başarılarından övgü ile söz edildiği, Rus Krasnaia Svesda gazetesinde ise "Türk milleti zincire vurulamaz." başlığı ile yayımlanan makalede Türkiye'deki gelişmelere vurgu yapılarak, iki ülke arasındaki daha Millî Mücadele yıllarından başlayarak gelişen iyi ilişkilere değinildiği, o sırada Türkiye ziyaretinde bulunan General Varaşilof'un ziyaretinin de bu ilişkilere olumlu katkı yapacağını ifade edildiği belirtilmektedir.⁴⁴

⁴² BCA; 490. 01/1150. 36. 1.

⁴³ Hakimiyeti Milliye; 28 Birinciteşrin 1933.

⁴⁴ Hakimiyeti Milliye; 29 Birinciteşrin 1933.

Yunan Katimerini ve Atinaika Nea gazeteleri Cumhuriyet'in on yıllık gelişim seyrini öven makaleler yayımlamışlar, ayrıca günün anısına Gazi'nin doğduğu eve bir levha konulacağını belirtmişlerdir. Fransız Le Journal gazetesi ise "Gazi Mustafa Kemal Paşa ve İsmet Paşa'nın eserleri muazzamdır. Hazırladıkları yeni nesil büyük şeyler yapacaktır. Bu iki şefin idaresinde Türkiye vasi arazisini tekrar ele geçirmiş, millî istiklal ve siyasi bir rönesansın şose ve şimendifer temellerini atmıştır." diyerek Türkiye'deki gelişmeleri ve diğer ülkelerin Türkiye'den ve Mustafa Kemal'den alacağı dersler olduğunu ifade etmektedir. Yine Romanya gazetelerinde de Türkiye'yi öven pek çok yayının yapıldığı belirtilmektedir. Romanya ve Yunanistan'da Cumhuriyet onuruna kutlamalar yapılmış, pek çok ülkeden de Ankara'ya kutlama telgrafları gönderilmiştir.⁴⁵

Türk basını İngiliz, Fransız, Yunan ve Rus gazetelerinin yanı sıra Bulgaristan, Romanya ve Macaristan'da yayımlanan gazetelerin onuncu yıl kutlamalarına gösterdiği ilgiye dikkati çekmektedir. Macar Magyar Hirlap gazetesinde "bir zamanlar 'Hasta Adam' adı verilen ve ancak büyük devletlerin lütfu ile yaşayan Türkiye'nin şimdi bizzat kendisinin lütfu büyük devletler tarafından aranılan kuvvetli ve müstakil büyük bir devlet olduğunu" belirtmektedir.⁴⁶ Ayrıca Paris ve Viyana Büyükelçiliklerinde kutlama yapılmış ve Berlin'de de Türkiye'ye ilişkin konferans verilmiştir.

Sonuç

Cumhuriyet kutlamalarında yapılan vurgulardan ilki ve belki de üzerinde en çok durulana, Cumhuriyet'in on yılda yarattığı değerlerin ortaya konmasıdır. Bu değerler hem maddi, hem manevi değerlerdir. Şüphesiz maddi alandaki gelişmeleri ortaya koymak kolaydır. Ancak Cumhuriyet'in temel nitelikleri, olmazsa olmazları, bu bağlamda gerçekleştirilen devrimler ve yeni ülkünün anlatılması ve benimsetilmesini sağlamak aynı şekilde kolay görünmemektedir. Bu anlamda maddi değerlerin ortaya konulmasından manevi alandaki değerlerin oluşturulması ve pekiştirilmesi için yararlanıldığını söylemek sanırız yanlış olmayacaktır. Daha hazırlıklara başlanırken son on yılda ülkede kaydedilen gelişmelerin envanterinin çıkarılarak ortaya konulmasının istenmesi hatta Cumhuriyet Rehberi olarak bunların daha sonra yayınlanacağını ifade edilmesi, Millî Mücadele ile verilen anti-empyralist savaş sonrasında elde edilen siyasî zaferin iktisadi zaferlerle taçlandırılması isteğinde önemli bir mesafe kaydedildiği vurgusunun yapılmasıdır. Askerlik, ziraat, sanayi, sağlık, ekonomi, ulaşım, haberleşme gibi pek çok alanda gerçekleştirilen ilerlemenin içte ve dışta görünür kılınmasını sağlamak ve bu vesileyle rejime olan bağlılığı artırmak hedeflenmiştir. Sıkça eski dönemde yapılanlarla on yıl gibi kısa bir dönemde yapılanlar kıyaslanmış, örneğin altı buçuk asırlık Osmanlı Devleti'nin 94 köprüsüne karşılık on yılda 41 köprü yapıldığı veya 2000 km demir yolu inşa edildiği gibi vurgularla az zamanda yapılan büyük işlere atıf yapılmıştır.

⁴⁵ Hakimiyeti Milliye; 29 Birinciteşrin 1933.

⁴⁶ Hakimiyeti Milliye; 31 Birinciteşrin 1933.

Bayramda vurgusu yapılan diğerk bir konu da modernleşme yolunda atılan adımların meyvelerinin toplanmaya başlandığının ifade edilmesidir. Batılı kıyafeti ile, kullandığı harflerle, laik kanunları ile, millet egemenliğinden hareketle başlattığı mücadele sonucu ulaştığı ulus devlet çizgisi ile yepyeni bir anlayışı ortaya koyan Cumhuriyet idaresi, muasır medeniyet seviyesinin üzerine çıkma konusundaki azim ve kararlılığının da altını çizmekteydi. Nitekim Mustafa Kemal Paşa'nın yaptığı onuncu yıl konuşmasında bu söyleme vurgu yapılmıştır.⁴⁷

Kutlamalar esnasında dikkati çeken diğerk bir konu da halkın törenlere katılmasının sağlanması konusundaki yüksek hassasiyettir. CHF Genel merkezi tarafından halkın yakalarına takılmak üzere 1 milyon altı oklu bayrağın dağıtılması, uçaklardan üzerinde vecizeler bulunan 50 milyon adet kırmızı ve beyaz kâğıdın atılması, şehirlerin evlere ve köylere varıncaya kadar süslenmesine, ışıklandırılmasına özen gösterilmesi bu hassasiyete verilebilecek örneklerdir. CHF önderliğinde yapılan kutlama programı, halkın rejimin değerlerine olan bağlılığını pekiştirmek için önemli bir fırsat olarak görülmüştür. Duvarları süsleyen döviz ve levhalar, bayraklar, Onuncu Yıl Marşı, okunan şiir ve destanlar, sergilenen tiyatro oyunları, radyo yayınları Cumhuriyet şuurunun uyandırılması için gösterilen gayretleri ifade etmektedir.

Onuncu yıl kutlamaları Türkiye'nin Lozan sonrasında on yılda kat ettiği mesafenin yabancı ülkeler tarafından da değerlendirilebileceği bir ortam olarak da görülmüştür. Sovyetler Birliği, Macaristan, Almanya ve Bulgaristan gibi ülkelerden heyetlerin gelmesi, bayramın pek çok ülkenin basın yayın organlarında övgü dolu sözlerle yer alması, genç Türkiye Cumhuriyeti'nin uluslar arası konumunun güçlendirilmesi anlamına da gelmektedir. Yabancı gözüyle Türkiye, Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik çıkmasına rağmen saygıyı hak eden ve de örnek alınması gereken bir Millî Mücadele gerçekleştirmiş, sonrasında hayata geçirdiği reformlarla da Osmanlı'dan ve kafalardaki Türk imajından farklı bir toplum yaratmıştır. Barışın ihlal edildiği, silahlanmanın arttığı, Milletler Cemiyeti kararlarının uygulanmadığı bir dönemde uyguladığı barış eksenli dış politika ise takdir uyandırmaktadır ve Türkiye bölgesinde ve dünyada barışın teminatıdır. "Hasta Adam Osmanlı" yerine Mustafa Kemal Paşa önderliğindeki Genç Türkiye Cumhuriyeti büyük devlet olma yolunda ilerlemektedir. İşte bütün bunlar onuncu yıl kutlamaları aracılığıyla dünyanın ilgisinin Türkiye üzerine çekilmesini sağlama amacının başarıya ulaştığını göstermektedir. Nitekim on yıl içerisinde Türkiye'nin ulaştığı nokta Türkiye'yi ziyaret eden herkesi etkilemiş ve bu gelişmenin altı çizilerek Mustafa Kemal ATATÜRK'ün başarısı not edilmiştir.

⁴⁷ "Millî kültürümüzü muasır medeniyet seviyesinin üstüne çıkaracağız", Hakimiyeti Milliye; 30 Birinciteşrin 1933.

Bütün bunların dışında iç politika açısından gözlenen bir konu da Cumhuriyet Halk Fırkası'nın merkezîyetçi idare tarzının güçlendirilmesine ilişkin tavrıdır. Basında fırka ile devlet birbirinden ayrı unsurlar olarak görülmekte, fırkanın çizgisi ile devletin çizgisi örtüşmektedir. Nitekim daha sonra bu bağlamda yapılan değişikliklerle bu örtüşme daha da güçlendirilmiş, 1937 yılında parti-devlet bütünleşmesi doğrultusunda Vali ve Belediye Başkanları, İçişleri Bakanı ve CHP Genel Sekreteri aynı kişilerden oluşmuştur. Onuncu yılda fırkanın altı oklu bayrağı sembol olarak kabul etmesi ve bayramda bunları halka dağıtması, CHF örgütlerinin kutlamalarda daha diri tutulması, halkevlerinden organizasyon esnasında faydalanılması, 30 Ekim tarihli Hakimiyeti Milliye'de Başvekil İsmet İnönü'nün Kadro dergisinde yazdığı "Fırkamızın Devletçilik Vasfı" başlıklı yazısının ilk sayfadan verilmesi, tahmin edilen bütçenin üzerindeki masrafların pek çok yerde CHF bütçesinden karşılanması bu konuda verilebilecek örneklerdir.

Günümüzde iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelere rağmen, milli bayramların özellikle de Cumhuriyet Bayramı'nın kutlanması konusunda aynı ölçüde başarılı ve etkili bir manzara ile karşılaşılmadığı görülmektedir. ATATÜRK döneminde Cumhuriyet değerlerine gösterilen özen çok daha yüksek olmakla birlikte, bugün bu değerlerin büyük ölçüde Türk milletinin yaşam biçimi haline gelmesi sonucu kutlamalara katılım nispeten daha az olmaktadır. Diğer bir deyişle kutlamalar halkı eğitme ve yönlendirme konusundaki işlevini tamamlamıştır. Yine onuncu yıl esnasında yönetimin her türlü düzenlemeyi merkezden yaptığı devlet töreni programları, yerini eğlencenin de içinde yer aldığı modern tarzda kutlamalara bırakmaya başlamış, özellikle eğitim kurumlarında müzikli dans gösterileri eşliğinde bu kutlamalar farklı bir çizgiye yönelmiştir.